

from 2009. Most patients were hospitalized by ambulance. Poor quality of health care in the prehospital phase may be a risk factor of mortality in pre-day multidisciplinary hospital.

Keywords: *multidisciplinary hospital pre-day mortality, prehospital, emergency medical assistance.*

УДК 355.415.6

**АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ПІДГОТОВКИ ВІЙСЬКОВО-МЕДИЧНИХ
ФАХІВЦІВ ЗА ПОСАДАМИ СЕРЖАНТСЬКОГО (СТАРШИНСЬКОГО)
СКЛАДУ “САНІТАРНИЙ ІНСТРУКТОР” ТА “ВІЙСЬКОВИЙ
ФЕЛЬДШЕР” ДЛЯ ЗБРОЙНИХ СИЛ УКРАЇНИ**

О.В.Рудинський, О.Ю.Косинський

Військово-медичний департамент Міністерства оборони України

Резюме. *В статті розглядається складова частина системи військово-медичної освіти держави – підготовка санітарних інструкторів та військових фельдшерів (помічників лікаря) для Збройних Сил України.*

Ключові слова: *навчальні підрозділи, санітарний інструктор, військовий фельдшер (помічник лікаря), підготовка.*

Успішне виконання військово-медичною службою завдань в умовах застосування Збройних Сил України (бойові дії на території України) досягається, у тому числі, якісними і кількісними показниками функціонування всебічно збалансованої системи медичного забезпечення військ (сил).

Загальновідомо [1], що для досягнення найкращих результатів щодо порятунку поранених на полі бою, медичний персонал повинен бути відповідно підготовлений, оснащений та навчений і що високий рівень медичного забезпечення не тільки сприяє збереженню життя військовослужбовців, але і позитивно впливає на бойовий дух особового складу військ (сил).

Зазначена стаття присвячена аналізу системи підготовки військово-медичних фахівців, а саме: санітарних інструкторів та військових фельдшерів для потреб Збройних Сил України

Метою дослідження є аналіз історичних подій і матеріалів, що стосуються системи підготовки військово-медичних фахівців, а саме: санітарних інструкторів та військових фельдшерів для потреб Збройних Сил України.

Матеріал та методи дослідження. Матеріалом для видання даної статті слугували історичні події, нормативно-правові документи тощо.

В роботі використані наступні методи дослідження: історичний, аналітичний, структурно-логічний та прагматичний.

Історична довідка:

I. Щодо підготовки санітарних інструкторів для частин та підрозділів Збройних Сил України [2].

Після проголошення незалежності на території України залишилися три Окремих учбових медичних батальйони (в/ч 42250, 10349, 42255), що здійснювали підготовку санітарних інструкторів для медичної служби Збройних Сил Союзу Радянських Соціалістичних Республік. Ці частини розташовувались в населених пунктах Чернівці, Бердичів та Десна (Чернігівської обл.). У складі учбових медичних батальйонів Прикарпатського військового округу (мм. Чернівці, Бердичів) було по одній учбовій медичній роті, а учбовий медичний батальйон у Десні (Київський військовий округ) в своєму складі мав дві учбові медичні роти, які і займалися підготовкою санінструкторів. На навчання до учбових медичних рот набирали військовослужбовців строкової служби. Термін навчання складав п'ять місяців. По закінченні навчального підрозділу військовослужбовцям, які мали середню медичну освіту присвоювали військові звання молодшого сержанта або сержанта. Військовослужбовці, які не мали медичної освіти випускалися рядовими або молодшими сержантами (за зразкове закінчення навчального підрозділу) та призначалися на посади санітарних інструкторів рот – штатна категорія старший сержант. За рік учбові медичні роти здійснювали два випуски. Загальна кількість санінструкторів, яка щорічно виходила з цих навчальних підрозділів сягала понад 800 осіб.

Збройні Сили України (далі – ЗС України) не потребували такої кількості санінструкторів. Уже у перший рік будівництва ЗС України багато військових частин розташованих на території нашої держави, зазнали реорганізаційних змін. Так, окремий учбовий медичний батальйон, розташований у м. Чернівці з 1 червня 1992 року став окремим медичним батальйоном та припинив підготовку санітарних інструкторів для ЗС України. В його структурі було ліквідовано учбову медичну роту, яка щорічно до 1991 року випускала до 180 санінструкторів. Ліквідація однієї учбової медичної роти суттєво не вплинула на формування військово-медичної освіти держави, адже розпочався процес скорочення військ, які знаходились на території України і значно зменшилась потреба у таких фахівцях. В державі йшло скорочення військових частин, які залишилися у спадок від Радянського Союзу, зменшувалась і кількість санітарних інструкторів, яких три учбових медичних роти в ЗС України щорічно випускали близько 600 осіб. Згідно з Директивою Генерального штабу ЗС України від 29.12.1994, внесено зміни до штату Окремого учбового медичного батальйону що розташовувався в м. Бердичеві. Зі складу учбової медичної

роти окремого учбового медичного батальйону виключено один учбовий медичний взвод.

У 1996 році в ЗС України були розформовані округи та створені три оперативні командування. Новоствореному Північному оперативному командуванню підпорядковувались обидва учбові медичні підрозділи що готували санітарних інструкторів для потреб ЗС України. На підставі директиви Міністра оборони України від 24.06.1996 та директиви Командувача Північним оперативним командуванням № М-191 від 08.08.1996 відбулося переформування окремого учбового медичного батальйону розташованого в смт Десна в Військовий госпіталь. Згідно нового штату при госпіталі залишалась одна учбова медична рота.

У липні 1998 року учбовий медичний батальйон, розташований у м. Бердичеві, було перейменовано в окремий навчальний медичний батальйон, а відповідно до Директиви Штабу Північного оперативного командування від 16.10.1998 було внесено зміни до штатної чисельності цієї частини. З її складу було виключено учбову медичну роту в повному складі з озброєнням та технікою. Таким чином, з 1999 року у складі ЗС України залишилися одна учбова медична рота в штаті військового госпіталю в смт Десна Чернігівської області, яка комплектувалася за рахунок військовослужбовців строкової служби. 17.04.2002 Президент України видав Указ “Про Державну програму переходу Збройних Сил України до комплектування військовослужбовцями, які проходять військову службу за контрактом”. На підставі Указу був виданий наказ Міністр оборони України від 30.09.2002 “Про затвердження Інструкції про організацію виконання вимог Положення про проходження військової служби солдатами (матросами), сержантами і старшинами Збройних Сил України”, що став підставою для організації та проведення навчальних курсів з військовослужбовцями військової служби за контрактом по підготовці санітарних інструкторів сержантського складу середнього рівня підготовка за прямим призначенням (термін навчання 1,5 місяці) та рядового складу початкового рівня не за прямим призначенням (термін навчання 3 місяці). З 2002 року учбова медична рота розпочала підготовку військовослужбовців військової служби за контрактом за програмою навчання санітарних інструкторів. За період з 2002 по 2005 рік було підготовлено військовослужбовців військової служби за контрактом сержантського складу (за прямим призначенням) – 142 особи, військовослужбовців військової служби за контрактом рядового складу (за не прямим призначенням) – 35 осіб та військовослужбовців строкової служби з 2001 по 2005 рр. – 450 осіб.

В зв’язку з переходом ЗС України на нові терміни проходження строкової військової служби (зменшення з 18 до 12 місяців) на один місяць були скорочені

навчальні програми для підготовки санітарних інструкторів військовослужбовців строкової служби – терміни підготовки складав чотири місяці. З жовтня 2013 року учбова медична рота при 9 Військовому госпіталі (сmt Десна) припинила своє існування.

На теперішній час в навчальних центрах ЗС України підготовка санітарних інструкторів з числа військовослужбовців призваних у зв'язку з мобілізацією не проводиться.

II. Щодо підготовки військових фельдшерів для потреб Збройних Сил України [3].

На період розпаду Радянського Союзу Збройні Сили Союзу Радянських Соціалістичних Республік комплектувалися цивільними фельдшерами.

З урахуванням вимог часу та у відповідності до стандартів підготовки середньої ланки військово-медичних фахівців у провідних країнах світу в Україні у 1995-1996 рр. проводилась організаційна робота щодо створення навчального закладу по підготовці помічників військових лікарів (з освітньо-кваліфікаційним рівнем “бакалавр”). До цієї роботи був залучений Вінницький медичний коледж ім. Д.К.Заболотного. Одним із головних питань створення такого навчального заклад було його фінансування. Міністерство оборони України не було спроможним забезпечити повноцінне фінансування навчання слухачів. Після звернення до Вінницької обласної державної адміністрації керівництва коледжу було отримано згоду на виділення коштів для утримання Відділення підготовки військових лікарів при Вінницькому медичному коледжі. Таке рішення і забезпечило можливість створення Відділення по підготовці середнього військово-медичного персоналу для ЗС України у Вінницькому медичному коледжі.

На виконання положень Постанови Кабінету Міністрів України рішенням Колегії Міністерства охорони здоров'я від 20.11.1996 “Про результати прийому до вищих медичних навчальних закладів освіти Міністерства охорони здоров'я у 1996 році” відповідним структурам було доручено розробити заходи щодо створення у складі Вінницького медичного коледжу військово-медичного відділення і запровадити з 1997 р. цільову підготовку фахівців за спеціальностями професійного спрямування “Медицина” і освітньо-кваліфікаційним рівнем “бакалавр” в кількості 100 осіб для подальшого зарахування до ЗС України та інших військових формувань.

Реалізуючи рішення Кабінету Міністрів та Колегії Міністерства охорони здоров'я колективами Військово-медичного інституту Української військово-медичної академії та Вінницького медичного коледжу ім. акад. Д.К.Заболотного була розроблена “Концепція створення відділення підготовки медичних спеціалістів з освітньо-кваліфікаційним рівнем “бакалавр” для Збройних Сил України на базі Вінницького медичного коледжу імені академіка

Д.К. Заболотного”. Концепція була затверджена начальником Головного військово-медичного управління МО України генерал-лейтенантом Білим В.Я. та погоджена з начальником Головного управління закладів освіти Міністерства охорони здоров’я України. Згідно з положеннями Концепції, в основу підготовки помічників військових лікарів на відділенні було запропоновано покласти систему підготовки фахівців у державних вищих медичних навчальних закладах освіти з розширенням обсягу викладання дисциплін військово-медичного спрямування. Цю особливість підготовки пропонувалося забезпечити за рахунок внесення незначних, непринципових змін до типових навчальних планів вищих медичних закладів освіти.

Наступним етапом у підготовці помічників військових лікарів був спільний наказ Міністрів охорони здоров’я і оборони України від “Про цільову підготовку лікарів та помічників лікарів для Збройних Сил України у вищих медичних навчальних закладах”. На підставі цього документу були внесені відповідні зміни до Статуту, структури, штатного розкладу Вінницького медичного коледжу ім. академіка Д.К. Заболотного. Розпочати навчання з першого вересня 1997 року Відділенню допомогли Українська військово-медична академія та Вінницький державний медичний університет, які безпосередньо займалися відбором вступників, надали допомогу професорсько-викладацьким складом. Слід відмітити, що попередній військово-професійний відбір кандидатів на навчання проводився через мережу міських, районних та всіх 25-ти обласних військових комісаріатів України, а також Автономної республіки Крим, міст Києва та Севастополя.

З відкриттям у 1997 році Відділення підготовки помічників військових лікарів у системі військово-медичної освіти України була започаткована підготовка середньої ланки військово-медичних фахівців за освітньо-кваліфікаційним рівнем “бакалавр”.

За період з 1997 по 2006 рік відділенням було підготовлено та відправлено у війська 487 помічників військових лікарів. Проте, на нашу думку, у зв’язку з не вирішеними питаннями на державному рівні, щодо можливості подальшого продовження навчання помічників військових лікарів до отримання лікарської спеціальності, відсутністю можливості проходження удосконалення, а також з переборами у фінансуванні за рахунок місцевого бюджету було прийнято рішення про скорочення набору.

Згідно Директиви Міністра оборони України “Про проведення додаткових організаційних заходів у Збройних Силах України у 2007 році” та наказу Директора Департаменту охорони здоров’я Міністерства оборони України від 28.09.2007 “Про розформування Відділення підготовки помічників військових лікарів...” в жовтні 2007 року Відділення було розформовано

Як відмічає генерал-майор медичної служби М. Бойчак у книзі “История Киевского военного госпиталя” [4] “ніхто з керівництва військово-медичної

служби не став займатися питанням... продовження навчання, для одержання лікарської спеціальності випускників відділення підготовки помічників військових лікарів Вінницького медичного коледжу ім. Д.К.Заболотного. Перші випуски були занадто великі, не хватало вакансій для їх працевлаштування. Кращих випускників призначали на вільні лікарські посади, хоча рівень їх знань та практичних навичок був низьким для таких посад. З часом виникла проблема - лікарські посади зайняті помічниками лікарів з кваліфікаційним рівнем “бакалавр”, а випускникам Української військово-медичної академії з кваліфікаційним рівнем “магістр медицини” були відсутні посади. Не була розроблена концепція ступеневої військово-медичної підготовки, в якій передбачалось подальше навчання помічників військових лікарів до отримання ними лікарської спеціальності (випускникам відділення підготовки помічників військових лікарів Вінницького медичного коледжу ім. Д.К. Заболотного для отримання лікарської спеціальності (що дає вища освіта) потрібно було звільнитися з лав ЗС України і розпочати навчання з першого (в кращому випадку з другого) курсу медичного вузу.

Підводячи невтішний підсумок вищевикладеному, можна зробити такий висновок: у 2005 – 2013 роках було зруйновано систему підготовки санітарних інструкторів та військових фельдшерів що повинні брати безпосередню участь у медичному забезпеченні реальних бойових дій.

На сьогодні гостро постало питання підготовки санітарних інструкторів та військових фельдшерів для потреб ЗС України та інших військових формуваннях.

З метою відновлення системи підготовки штатних санітарних інструкторів рот та військових фельдшерів для потреб медичної служби ЗС України та інших військових формувань, на нашу думку потрібно здійснити комплекс нижче зазначених заходів.

По-перше: чітко визначити потребу у кількості таких фахівців, штатне місце, функціональні обов’язки, їх відповідальність та повноваження, перелік знань та вмінь за посадами “санітарний інструктор” та “фельдшер”, як у мирний час, так і на особливий період (з урахуванням досвіду збройних сил провідних країн світу та, виходячи з сучасних реалій ведення бойових дій на Сході України і умов повсякденної діяльності військ (сил)).

Відповідно до штатного місця посади: санітарний інструктор – управління роти та фельдшер – управління батальйону (начальник медичної служби батальйону), покладених обов’язків тощо, визначити кваліфікаційні вимоги до посад, в яких передбачити рівень освіти та підготовки, наприклад:

санітарний інструктор – повна загальна середня освіта (загальноосвітня школа), базовий рівень підготовки сержантського складу (видовий навчальний центр) та курси підготовки санітарних інструкторів (центр підготовки сержантського складу);

фельдшер – освітньо-кваліфікаційний рівень “молодший бакалавр” та середній рівень підготовки сержантського (старшинського) складу (і перше, і друге може забезпечувати навчання у військовому коледжі з підготовки фельдшерів для потреб Збройних Сил України).

До санітарного інструктора, крім всього іншого повинні бути висунуті наступні вимоги: військовослужбовець, який проходить військову службу мінімум за другим контрактом та є військовим фахівцем за відповідним напрямком (пройшов свій шлях від солдата до сержанта, успішно закінчивши всі обов’язкові професійні курси), мав досвід роботи з особовим складом, командування підрозділом та підготовки військовослужбовців (виконував обов’язки за сержантськими посадами командир відділення, їй рівними, або вище), бажано досвід участі в бойових діях та досвід інструкторської діяльності за одним із напрямів бойової підготовки.

По-друге: внести зміни до наказу Міністра оборони України від 27.05.2014 № 337 “Про затвердження тимчасових переліків військово-облікових спеціальностей і штатних посад рядового, сержантського і старшинського складу та військовослужбовців-жінок і тарифних переліків посад вищезазначених військовослужбовців” щодо штатно-посадових категорій (штатних військових звань) посад “фельдшер” та “санітарний інструктор”.

Станом на сьогоднішній день, відповідно до вищезазначеного наказу Міністерства оборони України, фельдшер – ШПК молодший сержант, санітарний інструктор та старший санітарний інструктор – ШПК старший солдат (при чому на ці посади можливо призначати як військовослужбовців військової служби за контрактом, так і військовослужбовців строкової військової служби).

Посада “фельдшер” передбачається по штату в управлінні батальйону й до неї висуваються жорсткі вимоги щодо відповідного рівня освіти та військової підготовки (навчання у військовому коледжі з підготовки фельдшерів для потреб Збройних Сил України), а на посадову особу, яка буде обіймати цю посаду, покладаються обов’язки, по суті, помічника командира батальйону з медичного забезпечення, на наш погляд, фельдшер повинен мати військове звання не нижче ніж “старшина”.

Санітарний інструктор, в свою чергу, повинен мати військове звання не нижче ніж “старший сержант”.

Терміново необхідно ввести до штатів військових частин бойового компоненту Збройних Сил України посади: санітарний інструктор роти та фельдшер батальйону.

По-третє: підготовку військовослужбовців на посади “санітарних інструкторів”, на нашу думку, можливо організувати на базі 197 Центру підготовки сержантського складу 169 навчального центру (смт Десна).

Навчання (підготовку) військовослужбовців на посади “фельдшер” доцільно організувати в Українській військово-медичній академії (далі – Академія). Ідеальний варіант – це створення на фондах Академії військово-медичного коледжу сержантського складу, на який буде покладено навчання військовослужбовців за медичними спеціальностями з набуттям освітньо-кваліфікаційного рівня “молодший бакалавр” і середнього рівня військової підготовки сержантського складу, з термінами навчання біля 3 років, та підготовка військовослужбовців за медичними напрямками на базі попередньо набутої освіти за освітньо-кваліфікаційним рівнем не нижче ніж “молодший бакалавр”, з набуттям ними середнього рівня військової підготовки сержантського складу, з термінами підготовки до 6 місяців.

У випадку неможливості у короткостроковій перспективі реалізувати вищезазначений варіант, можливий варіант організації зазначених напрямків навчання та підготовки шляхом створення відповідного військового факультету на базі цивільних медичних коледжів (медичних училищ) чи створення факультету для підготовки військових фельдшерів у складі Української військово-медичної академії. Комплектування факультету здійснювати за рахунок слухачів з числа випускників медичних коледжів (медичних училищ) України з подальшим їх навчанням на військових, загальномедичних і клінічних кафедрах Академії за відповідними програмами (термін навчання до 6 місяців).

Для реалізації зазначеного необхідно:

ввести до складу 197 Центру підготовки сержантського складу навчальний взвод з підготовки санітарних інструкторів з можливістю підготовки до 30 осіб за один курс (4 курси протягом року – 120 санітарних інструкторів на рік);

забезпечити розміщення навчального взводу з підготовки санітарних інструкторів на фондах 197 Центру підготовки сержантського складу;

провести відбір на посади командира та інструкторів навчального взводу з підготовки санітарних інструкторів військовослужбовців, з великим досвідом військової служби та, обов’язково, з бойовим досвідом;

провести підготовку відібраних військовослужбовців за допомогою фахівців Академії та інструкторів з тактичної медицини Світового Конгресу Українців “Захист патріотів” і військових фахівців збройних сил провідних країн світу (країн-членів НАТО), за можливістю;

розробити навчальну програму з підготовки санітарних інструкторів (термін підготовки, мінімум – 2,5 місяці (на теперішній час – враховуючи крайню потребу в таких фахівцях, оптимально, на нашу думку – до 5 місяців), яка буде враховувати сучасні тенденції щодо розвитку тактичної медицини, досвіду антитерористичної операції та забезпечуватиме отримання військовослужбовцями, кандидатами на посади санітарних інструкторів,

необхідного об'єму знань, умінь та навичок, що дозволять їм якісно і ефективно виконувати функціональні обов'язки як у мирний, так і у воєнний час. До розробки програми слід залучити фахівців Академії, за участю представників волонтерських організацій, Світового Конгресу Українців “Захист патріотів” з урахуванням досвіду військових фахівців збройних сил провідних країн світу (країн-членів НАТО);

створити сучасну навчально-матеріальну базу, забезпечити тих, хто навчається, відповідним інвентарем, устаткуванням та витратними матеріалами;

якісно спланувати потреби щодо проведення курсів (навчання): організація визначення потреби військ (сил) у підготовці санітарних інструкторів (пріоритет – військові частини, що безпосередньо приймають участь в антитерористичній операції) та збір заявок з військ (сил) на підготовку військових фахівців зазначеного напрямку, планування коштів на проведення курсів (оплата проживання та харчування особового складу, виплата коштів на відрядження, оплата проїзду з військових частин та у зворотному напрямку, закупка паливо-мастильних матеріалів, що, можливо, будуть необхідні для проведення курсу (вивезення особового складу до навчальних полігонів, стрільбищ, тактичних полів тощо), безпосередня підготовка до проведення курсів особового складу 197 Центру підготовки сержантського складу (підготовка необхідної навчальної документації, відпрацювання планів та конспектів, опрацювання навчальних презентацій тощо).

Практична фаза – безпосереднє проведення першого курсу з підготовки санітарних інструкторів особовим складом 197 Центру підготовки сержантського складу, із залученням до проведення першого курсу інструкторів з тактичної медицини Світового Конгресу Українців “Захист патріотів” і військових фахівців збройних сил провідних країн світу (країн-членів НАТО) з подальшим аналізом результатів проведення курсу та вдосконалення, за потребою, навчальної програми курсу, корегування термінів його проведення, тощо. В подальшому передбачити періодичне проведення курсів з підвищення кваліфікації інструкторів навчального взводу з підготовки санітарних інструкторів та залучення їх (семінари, конгреси, тощо) до вивчення передового досвіду з питань військової медицини, у тому числі й досвіду отриманого протягом ведення бойових дій, його аналіз, опробування і впровадження в систему підготовки військових медичних фахівців Збройних Сил України тактичного рівня.

На Академію покласти завдання щодо проведенням допідготовки викладацького складу навчальних підрозділів що здійснюють підготовку військово-медичних кадрів за всіма існуючими в державі освітньо-кваліфікаційними рівнями, а саме: санітарний інструктор, медична сестра, військовий фельдшер (помічник лікаря).

Звичайно зазначені пропозиції потребують обговорення, деталізації та доопрацювання при якнайшвидшому створені (відновлені) системи підготовки санітарних інструкторів та військових фельдшерів для потреб ЗС України та інших військових формуваннях.

Таким чином, можна зробити наступні висновки. Питання медичного забезпечення учасників антитерористичної операції є надзвичайно актуальним та важливим. Нестача у складі ЗС України підготовлених молодших медичних фахівців, які надають першу медичну та долікарську (фельдшерську) допомогу призводить до збільшення кількості безповоротних та санітарних втрат серед особового складу військ (сил). На сьогодні потрібно терміново відновити підготовку санітарних інструкторів та військових фельдшерів для потреб ЗС України та інших військових формуваннях.

Література

1. Маришук В.Л., Попов А.В., Семена В.Е. Моделирование факторов боя в тактико-специальной подготовке личного состава воскового звена медицинской службы // Военно-медицинский журнал – 1992. – № 9. – С. 14-16.
2. Нікітюк О.В. Підготовка санітарних інструкторів для Збройних Сил України (1991-2008 рр) // Військова медицина України. – 2009. – № 1. – Т. 9. – С. 82-85.
3. Бойчак М.П. История Киевского военного госпиталя: Киевский Госпиталь – учебная и научная база медицинского факультета Св. Владимира и Киевского медицинского института (к 250 – летию Кевского военного госпиталя).// – Киев: “Пресса України”, 2005. – 752 с.